

KODÁLY — A KALEVALA BŰVÖLETÉBEN

Életre szóló élmény: e gyakran alkalmazott kifejezésnek, Kodály és a Kalevala kapcsolatáról szólván, valódi értéke van. Akárha ő maga mondta volna — ő, aki olykor azzal képesztette el olvasóját, hogy **eredeti jelentésük szerint** használta anyanyelvének szavait.

A finnek nemzeti eposzával, finn nyelven, egyetemi tanulmányai során ismerkedett meg Kodály. Hogy Kalevala-dallamok egyaránt hatottak zeneszerzői, pedagógiai és tudományos munkájára: köz-tudomású. Szerepelnek az 1943-ban és a következő esztendőben megjelentetett **Iskolai Énekgyűjteményben**, kétszólamú kompozíciókként pedig, a rokonság erőteljes hangsúlyozásával, a **Bicinia Hungarica** sorozatában. És két Kalevala-dallam ihlette 1944-ben Kodály **Vejnemőjnen** muzsikál című kórusát is: kevés számú hangszerkíséretes karműveinek egyikét.

A finn kultúrával, a finn kultúra nagy műveivel és nagy művelőivel való találkozásai mindazonáltal mélyebb nyomokat hagytak benne, mint e néhány adat alapján sejthetnénk. Ennek fontos, bizonyítéka életének utolsó beszéde, melyet a **Visszatekintés** poszthumusz III. kötetében, a hátrahagyott írások és prózai megnyilatkozások között publikálunk majd, a jeles évforduló tiszteletére azonban először ehelyütt teszünk közzé.

E beszéd 1967. február 17-én, a Finn Köztársaság budapesti nagykövetségén hangzott el. Urho Kekkonen finn köztársasági elnök a Fehér Rózsa I. fokozatának parancsnoki érdemrendjét adományozta Kodálynak. A magas kitüntetést Erdem Olavi Raustila nagykövet kis ünnepségen, méltató szavak kíséretében nyújtotta át a zeneszerzőnek. Kodály itt és ekkor — tizenhét nappal halála előtt — szólalt meg utoljára a nyilvánosság előtt. Német nyelvű beszédben mondott köszönetet a megtiszteltetésért, **finn nyelven idézve a Kalevala kezdetét**. Szavait hangfelvétel rögzítette, ennek egyik példányát a Magyar Rádió archívuma, másolatát a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet könyvtára őrzi.

Mielőtt kommentálnánk-elemezniék Kodály szavait: következék a beszéd teljes szövege, e sorok írójának fordításában.

Hiányos finn tudásom, sajnos, nem teszi lehetővé, hogy finnül válaszoljak önnek, excellenciás uram. De hatvanöt év előtti egyetemi tanulmányaim néhány foszlánya még megmaradt bennem:

Mieleni minun tekevi,
aivoni ajattelevi,
lähteäni laulamanan,
saa'ani sanelemahan . . .

(Mostan kedvem kerekedik,
elmém azon töprenkedik,
hogy már dalra kéne kelni,
ideje volna énekelni.)

Nem csupán a nyelvtanulás emléke ez számomra, hanem mintegy mottója, jelszava egész életemnek. Mert életem során mindig azt tettem, amit e szavak mondanak.

Hálát kell adnunk a finneknek, mert három dologban mindig is példát mutattak nekünk, ösztönöztek bennünket. Először is a tudomány terén, aztán művészilag és emberileg.

Itt most se idő, se alkalom nincs rá, hogy részletezzem a finnek tudományos érdemeit. Úgyis tudja mindenki, hogy a nagy finn nyelvtudomány és néprajztudomány mintaképe volt a mi nyelvtudományunknak.

Ami a művészetet illeti: amikor fiatalon, még mint diák először hallottam A tuonelai hatyút, azt gondoltam, hogy ilyesfélét kellene csinálni nekünk is. Ha tudnánk!

A magam tudományáról, a népdalkutatásról pedig elmondhatom, hogy elhunyt barátunk, Ilmari Krohn volt legjobb ösztönzőnk és példaképünk. Tőle — és az összes többi finn tudóstól — tanultuk azt a szívósságot, az igazság felderítésének azt a kérlelhetetlen szigorát, melynek a finn tudomány minden téren ragyogó példáját adta.

Mindent egybevetve: még egy tanulságot köszönhetünk a finneknek. Azt, hogy kis népnek is joga van az élethez. És hogy ezt a jogát a nép egyes fiainak hozzáértő, derekas munkájával bizonyíthatja a legjobban. E tekintetben a finnek — valamennyi, akit csak megismerhetünk — emberileg is példaképeink. Becsületességben, őszinteségben, szavahihetőségben — még németül sem lelem meg a jó szót — szívesen követnénk őket. Csak tudnánk!

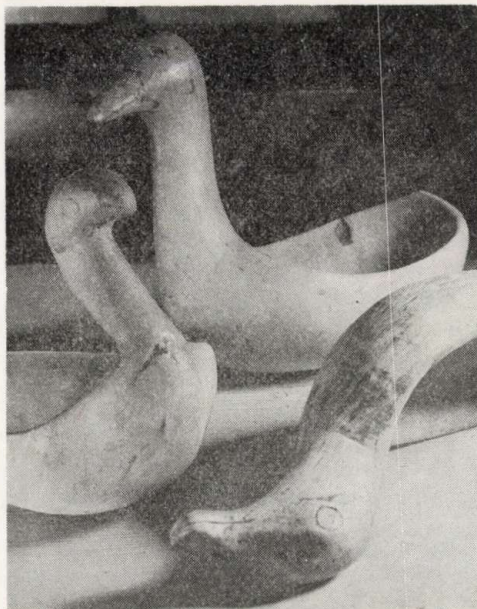
A beszédbbe beleszótt néhány finn sor — említettük — a Kalevala kezdete. Kodály emlékezetből idézte, mint ahogy a teljes beszédet rögtönözve mondotta el, egy idegen nyelven, mégcsak vázlattal sem támogatva memóriáját. Utolsó pillanatáig megőrzött szellemi frissességének jele ez is. Nyolcvanötödik esztendejében járt akkor.

A Kalevala-idézet mellé Vikár Béla fordításának megfelelő részét tettük a magyar olvasó kedvéért: ezt használta Kodály, amikor a *Bicinia Hungarica* II. füzetének első darabjaként kétszólamú feldolgozásban adta közre a Kalevala kezdetét. Beszéde bizonyítja: zeneszerzői ars poeticája volt a Kalevala — de nagy nevelői elgondolásának, az Éneklő Magyarország tervének is egyik ihletője.

A *tuonelai hatyttyü*: ez Jean Sibelius (1865—1957) szimfonikus költeménye. Sibelius számos nagyszabású műve kapcsolódik a finn mondavilághoz; e muzsikus jelentősége a finn nemzeti öntudat ébresztésében hasonló a Kalevalát összefoglaló Lönnrotéhoz. Ennek tudatában még világosabban rajzolódik elénk Kodály megjegyzésének értelme: „azt gondoltam, hogy ilyesfélét kellene csinálni nekünk is”. Tehát a népi-nemzeti mítoszba mélyeszteni egy új művészet gyökereit. A *tuonelai hatyttyü* volt Sibelius egyetlen zenekari műve, melyet Kodály egyetemi-zeneakadémiai tanulóvei idején előadtak Budapesten. A Filharmóniai Társaság zenekara játszotta 1904. december 7-én, Kerner István vezényletével. Kodály jelen volt a bemutatón. Igen valószínűnek tekinthetjük, hogy tudva-tudat alatt A *tuonelai hatyttyü* angolkürt-szólója „zeng tovább” Kodály első zenekari művének, az 1906-ban komponált *Nyári estének* angolkürt-szólójában.

A népdalkutató Kodálynak is volt oka, hogy hálával emlékezzék a finn példára. 1905—1906 táján, amikor Bartókkal hozzáláttak a rendszeres magyar népdalgyűjtéshez: a finn népzenekutatók már korszerű elvek szerint közreadott kötetekkel mutattak nekik utat. Ilmari Krohntól (1867—1960) pedig nem csupán a „szívósságot”, „az igazság felderítésének kérlelhetetlen szigorát” tanulták, hanem a sorzáró hangok szerinti dallamrendezés praktikus elvét is, melyre a nagy magyar népdalgyűjtemény úgynevezett Kodály-rendje épülhetett.

Pályájának egyik alapvető tételét megint csak a Kalevala inspirációjára fogalmazta meg Kodály. Számára a magyar népdal: messzetűnt századok üzenete volt, íratlan irodalom, történetírótól érintetlen történelem, egy valamikori hatalmas népi eposz megannyi töredéke. Ezeknek a töredékeknek egyetlen egészé kovácsolását tekintette Kodály egyik legfőbb zeneszerzői feladatának. Ezt tette a *Magyar népzene* nagyszabású ciklusának írásakor, ezt a *Székely fonó* komponálásakor. Közvetve tehát mindkét művére — általánosabban szólva azonban bizvást mondhatjuk: teljes életművére — hatott a Kalevala. E felismerés fényében érthetjük csak meg igazán az eposz invokációjáról mondott szavait: „mintegy mottója, jelszava egész életemnek”. *Életre szóló* volt tehát a Kalevala Kodálynak, joggal állíthatta róla: „életem során mindig azt tettem, amit e szavak mondanak”.

MADÁR ALAKÚ
IVÓCSÁNAKOK